

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

RYTTERSKOLEN

Medlemsblad for

KARLEBO LOKALHISTORISKE FORENING

www.lokalhistoriske-forening.dk

8. årgang nr. 1 - Forår 2014

Karlebo Mølle.

Karlebo Lokalhistoriske Forening's medlemsblad Rytterskolen,
udkommer 4 gange årligt og udsendes bl.a. til foreningens medlemmer.
www.lokalhistoriske-forening.dk

FORSIDEBILLEDET

Forsiden er et udsnit af den fantastisk smukke ny-restaurerede Karlebo mølle. At det er et udsnit der vises er med velberådet hu, da møllen bør betragtes i på stedet i fuld størrelse.

Foto: Flemming Jappsen

Samtidig skal jeg beklage, at artiklen i forrige nummer af Rytterskolen vedrørende Karlebo kommunes formænd og borgmestre fra år 1842 til 2006, desværre var uden angivelse af forfatteren, Børge Neerdal, samt at jeg havde forbyttet to mails således at det var den forkerte artikel der blev gengivet i bladet, hvilket jeg beklager dybt. Dette medfører naturligvis at den korrekte artikel nu er at finde i dette nummer.

Flemming Jappsen

INDHOLDSFORTEGNELSE

Formanden har ordet	side 3
Rytterskolerne	side 4
Om Karlebo kommunes formænd/borgmestre 1842-2006	side 13
Noget om Nive Å	side 21

Redaktør

Flemming Jappsen
Holtebakken 49 - 2990 Nivå
Tlf.: 4914 3842
fl.jappsen@mail.tele.dk

Grafiker og illustratør

Per Eckart Hansen
Mariehøj 453 - 2990 Nivå
Tlf.: 2947 5355
webmaster@lokalhistorisk-museum.dk

Tryk: 600 eksemplarer. ISSN: 1904-853X

Deadline for bidrag til næste udgave af medlemsbladet er mandag den 2. juni 2014.

Materiale til redaktøren modtages gerne elektronisk.

Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktøren.

Formanden har ordet

Kære medlemmer!

Program 2014

Når dette skrives er vi for længst i gang med programmet for 2014. De første to foredrag er afholdt, det sidste sammen med generalforsamlingen den 27. marts med næsten 80 deltagere. Rart at kunne holde generalforsamling, når året er gået godt og de 630 medlemmer synes, det er meningsfuldt at være medlem af Karlebo Lokalhistoriske Forening. Årsberetning, referat, regnskab 2013 og budget 2014 vil inden længe kunne ses på www.lokalhistoriske-forening.dk.

Ser vi på Program 2014 er der sikkert flere af vore medlemmer, der har undret sig over, at halvdelen af foredragene omhandler temaer fra Fredensborg? Men årsagen er jo den, at foreningen har en dobbelt opgave at varetage. Dels at være en klassisk lokalhistorisk forening, der dækker den tidligere Karlebo Kommunes historie. Og dels at være en museumsforening, der af byrådet har fået overdraget opgaven at drive kommunens kulturhistoriske museum, Fredensborg Lokalhistoriske Museum, der er beliggende i Avderød. Og dette museum skal naturligvis dække hele Fredensborg Kommune, også den tidligere Fredensborg-Humblebæk Kommune.

Det har vi så ladet få en "afsmittende virkning" på Program 2014. Vi tror nemlig, at ganske mange af vore medlemmer gerne vil høre om Fredensborg Slot og Slotshaves historie. Derfor kan foredragene bruges som en uddybning af nogle af de temaer, der vises på den nye særudstilling, der åbnede den 13. april og løber frem til den 31. oktober.

Her glæder vi os til at se mange af vore medlemmer. *På gensyn!*

Med venlig lokalhistorisk hilsen
Niels Storgaard Simonsen,
Formand

Rytterskolerne

Af Niels Storgaard Simonsen
Historiker, cand.mag.

De kongelige skoler i rytterdistrikterne

Ganske mange har stiftet bekendtskab med udtrykket "rytterskoler". Måske uden helt at have forstået, hvad disse skoler egentlig var for noget? Ubesvarede spørgsmål har spøgt i hovedet på dem. Sådan var det i hvert fald for mit vedkommende, da jeg første gang hørte om dem. Hvor og hvornår blev de bygget? Havde det noget med heste at gøre? Og var det også en almindelig skole eller hvad? Da jeg har den lykke at være leder af Fredensborg Lokalhistoriske Museum, der netop holder til i en sådan gammel rytterskole, skal jeg hermed i det følgende søge at besvare disse spørgsmål.

Rytterskolen i Avderød der i dag huser Fredensborg Lokalhistoriske Museum, set fra haven. Skolen er opført i 1724 og forlænger i 1800-tallet.
Foto Flemming Jappsen

I juni måned 2014 kan vi fejre 200 året for indførelsen af den danske folkeskole. Men skolens historie i Danmark er langt ældre. På en måde kan man sige, at den er ligeså gammel som kirken, idet der ved klostre og domkirker var etableret kloster- og domskoler, hvor man uddannede unge mænd fra de øverste sociale lag, særligt med henblik på en eller anden karriere i den daværende katolske kirke. Skolen var altså så at sige en gren på kirkens stamme, derfor ordnedes dens forhold også gennem de såkaldte kirkeordnninger, dvs. forordninger om kirkens forhold. Kongerne, dvs. staten, følte imidlertid ingen forpligtelse til at oprette tilsvarende omkostningskrævende institutioner for almuen, dvs. for 95% af befolkningen.

Martin Luther havde været af den opfattelse, at den enkelte skulle have en personlig religiøs overbevisning. Derfor mente han, at det var nødvendigt, at også almuen kunne læse den nye oversatte bibel og hans "lille" katekismus med Trosbekendelsen, Fadervor og De ti Bud. Tankerne om det kristne liv, som noget centralt i tilværelsen var stadigvæk herskende. Alligevel forblev kirken og hjemmet efter reformationen i 1536 fortsat helt overvejende de steder, hvor undervisningen i kristendommen og evt. en smule læsning fandt sted.

Da vi nærmer os 1700-tallet, begynder en udvikling i den europæiske åndshistorie, der er blevet betegnet som Oplysningstiden. Den byggede på den naturvidenskabelige revolution op gennem 1600-tallet. Denne udvikling kan generelt betegnes som en optimistisk tro på den menneskelige fornuft. En overbevisning om det nødvendige i at udbrede al menneskelig viden.

Man troede på, at når man lærte mennesker at tænke rigtigt og at anvende de rette metoder, ville de blive nyttige samfundsborgere. Samtidig kom man til den erkendelse, at borgere og bønder ikke blot burde kunne læse, men også skrive og regne for at være i stand til at leve op til hverdagslivets krav, der langsomt blev mere komplicerede. Her i landet var Ludvig Holberg en fremtrædende repræsentant for oplysningstiden. I Sverige var det Olof Dalin.

Parallelt hermed, og givetvis under påvirkning af den ændrede måde at tænke på i samfundet, opstod indenfor den lutherske kristendom pietismen, hvis centrale budskab var tilegnelsen af en levende og personlig tro.

Med pietismen begyndte man dermed at tage Luthers tanker alvorligt om, at også almuen i by og på land burde kunne læse for at kunne tilegne sig en personlig tro.

Da Frederik den Fjerde besteg tronen i 1699 var tiden således moden til det byggeri af de 241 rytterskoler, som han beordrede gennemført 21 år senere. I 1600-tallet var der blevet bygget omkring 50 almueskoler, langt de fleste på landets store godser. Også kongens moder, broder og søster, havde på deres ejendomme allerede bygget skoler for almuen. Moderen, dronning Louise, der ejede Hirschholm Slot og Gods, havde i 1716 bygget en almueskole i Rungsted.

Undervisningen af almuens børn havde indtil da været af fuldkommen privat karakter, når der ses bort fra degneundervisningen, der fandt sted efter gudstjenesten. Men denne undervisning deltog mange slet ikke i og desuden var den kun mundtlig, man lærte ikke at læse. Undervisningsbilledet var derfor meget sporadisk og af ringe karakter. Sommetider stoppede den i flere år, fordi man ikke kunne skaffe lærere til den ringe løn. I mange sogne skete der slet intet. Analfabetismen var stadigvæk fremherskende.

Grundlaget for, at de såkaldte rytterskoler kunne oprettes, var kongens besiddelse af store mængder krongods, for den største parts vedkommende hidrørende fra den jord, der blev inddraget fra klostre og kirker ved reformationen i 1536. På disse besiddelser var der 1715-1718 blevet indrettet 12 rytterdistrikter, der kan sammenlignes med nutidens militærregioner og distrikter.

Målet var, at der skulle kunne opstilles op til 700 ryttersoldater i hvert distrikt. Disse distrikter var placeret strategisk, så ryttersoldaterne hurtigt kunne mobiliseres for at imødegå en eventuel svensk invasion. Distrikterne blev indrettet i følgende områder: København, Frederiksborg, Kronborg, Antvorskov, Tryggevælde, Vordingborg, Kolding, Dronningborg, Skanderborg, Fyn, Lolland og Falster.

Da kongen ejede jorden og gårdene, bønderne var jo kun fæstebønder, havde han gennem de indtægter, der kom herfra det økonomiske grundlag for at bygge og drive skolerne. For det var især de økonomiske ressourcer,

der havde manglet, hver gang kirken og staten havde tilskyndet bønderne til at bygge skoler. Derfor var der hidtil kun sket ganske lidt på skoleområdet. En sognepræst i Hillerød havde foreslået kongen at oprette en skole i sognet Herløv. Dette fandt kongen var en god ide, men ønskede nu at gøre en langt større indsats for at højne almuens uddannelsesniveau. Derved opstod ideen om at anvende de 12 rytterdistrikter som basis for denne indsats. Byggeriet af de i alt 241 kongelige skoler påbegyndtes i 1722 og afsluttedes allerede 5 år senere i 1727.

241 rytterskolerne i Danmark - fordelt i 12 rytterdistrikter

Frederik IV's sarkofag i Roskilde Domkirke med et relief visende fire skoleelever foran en rytterskole.

Byggeriet var på den tid noget ganske enestående og er blevet betegnet som det første "typehusbyggeri" i Danmark, fordi alle skolerne havde samme dimensioner og blev bygget af samme salgs materialer.

Kongen var ellers af embedsmændene blevet anbefalet at anvende eksisterende bygninger, der alle ville have været af ganske beskednen beskaffenhed. Men kongen ønskede tydeligvis, at dette byggeri skulle fremtræde som noget betydningsfuldt. Derfor besluttede han, at alle skolerne skulle være nybyggeri, udført i røde sten, uden bindingsværk og med tegltag.

Gulvene skulle ikke være lerstampede, som det var almindeligt, men være belagt med brændte mursten. Træværket bestod dels af norsk tømmer og dels af dansk egetræ. Alle vinduer fik blyindfattede ruder. Det var kun kirker og slotte, der blev bygget på den måde; derfor blev skolerne undertiden kaldt sognets fornemste bygning næst efter kirken.

Men kongen ønskede tillige at sætte sig et minde over sin indsats for at styrke "folkets fromhed". At kongen har tillagt skolebyggeriet særdeles stor betydning ses bl.a. af, at der på hans sarkofag i Roskilde Domkirke ses et relief visende fire skoleelever, tre drenge og en pige, foran en rytterskole.

Over hoveddøren på samtlige skoler var der indmuret en stor kalkstenstavle med kongens spejlmonogram øverst. Tavlen meddelte først på latin, at det er Frederik den Fjerde, der har bygget skolerne. Derefter lyder på dansk en tak til Gud, fordi denne har ladet kongen overleve på trods af "Sydom, Kriig og Pest". Kongen fortsætter i sin henvendelse til Gud med ordene om, at han "breede ud Dit navn, og bygger Skoler op, De fattige til gavn..."

Børnene i de på gældende rytterdistrikter fik skolepligt fra 5-årsalderen indtil konfirmationen. De skulle møde hver dag i skolen, og især var det opsigtsvækkende, at også alle piger skulle gå i skole. I købstædernes latinskoler var det nemlig stadigvæk kun drenge, der blev optaget. Pietismens menneskesyn prægede også undervisningsinstruksen.

Her pålægges det læreren at sørge for, at de fattige, fader- og moderløses undervisning varetages lige så godt som undervisningen for de øvrige elever.

Instruksen pålægger ligeledes læreren at lægge mindre vægt på udenadslære og i stedet sikre, at eleverne kan forstå de tekster, de læser. Læreren må ikke rette børnenes fejl med "Hug og Slag", men i stedet anvende formaning og eventuel eftersidning. Endelig skulle læreren tage hensyn til, at ikke alle børn lærte lige hurtigt.

Grundrids over rytterskolerne. Nedenfor vises det oprindelige udseende, idet mange af skolerne i dag er pudsede og hvidtede og bærer stråtag.

Amtmanden og provsten på besøg i en rytterskole. Der gives en prøve i salmesang.

Dette klaredes ved at gennemføre enkeltmandsundervisning, vel hvad der i dag kaldes differentieret undervisning? Al undervisning var dengang i øvrigt stort set kun enkeltmandsundervisning, hvilket især var nødvendiggjort af elevernes store fravær.

Målet for undervisningen var først og fremmest, at børnene skulle "oplyses i den saliggørende Guds kundskab", som det hed i instruksen for undervisningen. Derfor skulle alle børn undervises gratis i læsning, mens forældrene skulle betale for de materialer, der blev anvendt ved undervisningen i skrivning og regning. Luthers såkaldte lille katekismus var den vigtigste læsebog. Og undervisningen skulle begynde og slutte med salmesang, bøn og læsning af et kapitel fra Biblen.

Om søndagen skulle læreren ledsage børnene til gudstjeneste i kirken. Derfor var kontrollen med undervisningen som hidtil lagt i kirkens regi. Sognepræsten skulle én gang om ugen kontrollere, at undervisningen foregik som forordnet. To gange årligt skulle både provsten og amtmanden komme for at overvære undervisningen. Hvert tredje år kom biskoppen på visitats,

og her skulle læreren samle børnene i kirken, så biskoppen kunne overhøre dem.

Biskoppen kunne også spørge menigheden om læreren passede sit embede. Faldt vidnesbyrdene ikke ud til lærerens fordel kunne det ende med hans afsked. Selv om skolepligten var indført med ikke mindre end 48 timers undervisning ugentlig om sommeren og 36 timer om vinteren, så var "papiret her yderst taknemmeligt."

For det første var lærerkvaliteten ikke særligt imponerende. Det var før seminarie-uddannelsens tid, og de alt for små lønninger tiltrak ikke ligefrem de bedst kvalificerede lærerkræfter. Det var for det meste "mislykkede studenter", underofficerer, klokkere ved kirkerne og måske tidligere lærere ved de små bondeskoler. Disse lærere havde bestemt heller ikke nogen særlig boglig ballast.

For det andet var det ikke bønderne, der havde bedt om at få disse skoler bygget, så forståelsen for, at skolegangen var nyttig for børnene, var ikke altid lige stor. Børnene kom ofte kun i skole den halve dag eller blev væk i mange dage, fordi de udgjorde en nødvendig arbejdskraft i landbrugsdriften. Nogle kom aldrig i skole, fordi der var for langt at gå til skolen. Der kunne være op til 10-15 km at gå fra hjemmet til skolen. Særligt for de små børn, og i vinterens kulde og i sølet på de oftest dårligt vedligeholdte veje, var det et problem at komme frem og tilbage i en tid uden cykler og biltransport.

Der var fastsat forskellige sanktionsmuligheder overfor forældrene, hvis børnene udeblev fra undervisningen, bl.a. pengebøder og sågar fængsel på vand og brød, men de gennemførtes stort set aldrig.

Skønt virkeligheden lå en hel del fra de ideale tanker, udtrykt i instrukserne for undervisningen i rytterskolerne, fik rytterskolerne alligevel en stor betydning for den videre udvikling af undervisningen på landet. Både som modeller for skolernes praktiske indretning, men også som banebrydende for holdningen til undervisningen af almuen på landet. I løbet af 1700-tallet blev der således bygget yderligere godt 200 skoler på landet. Kursen mod indførelsen af folkeskolen i 1814 var med rytterskolerne udstukket.

Om Karlebo kommune's formænd/ borgmestre fra år 1842 til 2006 incl.

Af Børge Neerdal (tidl. ansat Karlebo Rådhus).

Fra 1. januar 2007 er kommunen sammenlagt til Fredensborg kommune. Det, den 19. november 2013, senest valgte byråd har for længst genvalgt borgmesteren som dets formand for perioden 2014-2017. I den anledning kan vi historisk erindre hændelser omkring dette lokalpolitiske formandsjob helt tilbage fra demokratiets start i den nu opløste Karlebo kommune.

Danmarks enevældige konge udsendte i 1841 anordning om et nyt landkommunalvæsen, som skulle regulere det i sognet fra 1803 under herredsfogeden (dommer/politimester) delvist etablerede selvstyre vedrørende skole-, fattighjælp- og veje's anliggender.

Samtidig indførtes begrænsende valg af voksne indbyggere til at tage sæde i et lokalt sogneforstanderskab. En senere landkommunallov fra 1868 ændrede denne myndighed til et egentlig sogneråd med nye samfundsopgaver og med udvidet adgang for folk i sognet til at opnå stemmeret. Faste udvalg fremkom i 1933.

Loven indeholdt blandt andet bestemmelser om sognerådets pligter, herunder formandens opgaver og ansvar, hvilket også er anført i den nugældende lov fra 1970 om byråd.

Den første formand i 1842 for forstanderskabet var ejeren af Nivaagaard, Peter H.M. Hagen indtil fraflytning i 1845 efter ejendomssalg.

Den næste ejer Waldemar Engelsted blev kortvarig formand ti år senere inden sin fraflytning, og tilsvarende skete for den nye ejer Otto W. Synestved.

Indimellem blev sognets præster valgt til formænd. Meget senere i 1966-70 valgtes direktøren for Nivaagaard, K. Carsten Pedersen til formand for det sidste sogneråd inden ændring til de nye byråd.

Af en summarisk foreliggende oversigt i nogenlunde kronologisk rækkefølge over valgte formænd fremgår bl.a. hvorfra disse var hentet i erhvervsmæssig henseende, nemlig

fra Nivaagaard

3 formænd for sogneforstanderskabet	i alt	6 år
1 formand for sognerådet	i alt	4 år

fra Karlebo kirke

4 formænd for sogneforstanderskabet	i alt	5 år
-------------------------------------	-------	------

fra Niverød kro

1 formand for sogneforstanderskabet	i alt	2 år
-------------------------------------	-------	------

fra Karlebo mølle

1 formand for sogneforstanderskabet	i alt	3 år
-------------------------------------	-------	------

Gårdejere mv.

4 formænd for sogneforstanderskabet	i alt	10 år
18 formænd for sognerådet	i alt	92 år
1 formand for byrådet	i alt	24 år

Tømremester

1 formand for sognerådet	i alt	6 år
--------------------------	-------	------

Programsekretær

1 formand for byrådet	i alt	3½ år
-----------------------	-------	-------

Virksomhedsejer

1 formand for byrådet	i alt	4½ år
-----------------------	-------	-------

Teknisk lektor/civilingeniør

1 formand for byrådet	i alt	5 år
-----------------------	-------	------

Tilsammen 1 forkvinde og 36 formænd i kommunens sidste 165årige eksistens.

Parti-tilknytning er ikke nævnt, da det ikke fuldt ud foreligger oplyst om valg de første 118 år var politisk eller personligt begrundet. Fødselsdato er ej heller medtaget.

En gennemgang af samtlige formænds/forkvindens privatadresser i disse år konstaterer 25 med bopæl i landsognet og 8 i Nivå samt 4 i Kokkedal. Arkiverne for sogneforstanderskab og sognerådet er lagt i Rigsarkivet, men ud fra den kortfattede formandsoversigt foreligger noget lokalhistorie:

Den gennemsnitlige funktionstid som formand viser sig at have været ca. tre år i dette ombud, dog med små afvigelser for mange og længere varige funktion for nogle få, nemlig for

gårdejer Niels P. Nielsen, Holmegården	20 år	1917-1937
gårdejer Frands P. Frandsen, Stensbjerggård	17 år	1943-1960
gårdejer Henry Hansen, Bækkegård	24 år	1978-2001

Landbrugsejendommene "Stensbjerggård", "Kirkebakkegård", "Hjortholm" og "Åkærgård" opnåede hver for sig i sogneråds-epoken at få hele to af sine skiftende gårdejere placeret i sognerådets formandsstol.

Fra perioden 1850-53 samt uafbrudt for årene 1858 til 1960 og for 1978-2001 konstitueredes ialt 24 formænd hentet fra landbrugserhvervet i tilsammen 129 år. Der har således været 78% agrar-ledelse af kommunale anliggender i kommunens sidste 165årige eksistens. Bortset fra sidstnævnte periode var indbyggertallet under disse gårdejer-formænd ret så stagnerende med 2.560 personer i år 1865, 2.237 i år 1916, 2.505 i år 1938 og 2.733 i år 1950.

Ud over landbruget havde teglværkerne mange arbejdspladser efter eksempelvis opførelsen af Nivaagaard Ringovn 1865 og grundlæggelse af Sølyst Teglværk i 1870. Kystbanen åbnedes i 1897, og efter 1. verdenskrig, hvor egnens landbrug med sine produkter kunne forebygge tidens generelle sult, opstod en vifte af mulige offentlige opgaver, som sognerådet skulle tage stilling til, nu under den mangeårigt genvalgte sognerådsformand N. P. Nielsen. Til de hidtidige driftsarbejder fremkom således spørgsmål om behovet for kloak-, bygnings- og brandvæsen, vandforsyning, kultur, skoler samt social- og sundhedsopgaver - og ikke mindst øget beskatninger - samt, fra 5.11.1924, en lovpligtig oprettelse af folkeregistret - alt sammen

til ekkoet af krak, kriser og fascisme ude i den store verden. De samvirkende Sognerådsforeninger og Frederiksborg Amt stod da parat med råd og vejledning til landkommunerne.

Under 2. verdenskrig var Danmark tysk besat i fem år med mørklægning, varebegrænsning, lukkede grænser og legitimationskort. Midtvejs afholdtes rigsdagsvalg 23. marts 1943 og kommunevalg den 5. maj, hvor den mangeårigt genvalgte F. P. Frandsen blev udpeget som sognerådsformand. Allerede 29. august ophørte regeringen at fungere, forårsaget af sabotager og anden modstand, og i oktober skjulte 900 jødiske medborgere sig i Nivå under flugt over Øresund. Året efter blev politiet taget til fange, hvorefter alene sognerådsformanden, sognefogeden og præsten fungerede som civil myndighed krigen ud. Herefter afholdtes ekstraordinær folketælling 15. juni 1945 for at skabe overblik over alt og alle efter de stedfundne urolige år.

Med Victor Petersen og K. Carsten Pedersen som formænd i 1960'erne forhandlede der overførsel af 800 td. land til byzone for Nivå og Kokkedal. Herved kunne kommunen bestå som selvstændig enhed trods et for lille indbyggertal ved kommunalreformen pr. 1. april 1970. Samme dato valgtes Karen Møller som formand med ny titel som borgmester. Udgifterne til byggemodning, institutionsbyggeri m.v. blev dog snart så voldsomme opgaver for den beskedne kassebeholdning, at efterfølgende borgmester Jørgen Jensen et år måtte opleve at få nedstemt forslag til kommunens budget og beskatning. Velfærdsøkonomien og den planlagte tilflytningsrytme var da påvirket af så forstyrrende elementer som inflation, kommunelån, arbejdsløshed, olieforstyringskriser m.m.

Kommunevalget i 1978 resulterede i borgmestervalg af det dengang eneste byrådsmedlem fra partiet Venstre, gårdejer Henry Hansen fra landsognet. Han genvalgtes de næste fem perioder, og fratrædelsen ultimo 2001 skete på byrådets anbefaling som æresborger med ridderkors for sin kommunalpolitiske ledelse. Indbyggertallet kunne da opgøres til 19.107 personer.

Udvalgsformand Olav Aaen valgtes herefter som sidste formand/borgmester i Karlebo kommune, og han fortsatte i 2007-10 som første borgmester i den nye Fredensborg sammenlægningskommune.

Under sogneforstanderskabet og i sogneråds-epokens første mange år har de skiftende formænd nok selv administreret kommunale opgaver på privatadressen, måske med nogen skriveassistance. Men fra slutningen af 1920'erne, under sognerådsformand N. P. Nielsen, har øget organisering af lokalsamfundet skabt behov for deltidsansættelse af kommunekasserer Aarstad til at udføre opgaver på bemyndigelse af formanden, herunder som protokolsekretær under sognerådets møder. Han har formentlig også medvirket til etablering af et egentlig kommunekontor med to små kviste og skråvægge oppe under taget på Karlebo Forsamlingshus. Et støt stigende embedsværk i Karlebo kommune havde derved taget sin begyndelse – indledningsvis til rådighed for sognerådsformanden!

I 1938 ansatte sognerådet en ny medarbejder på kommunekontoret – exam. jur. Alf H. Brandt. Da det hidtidige personale alene var identisk med kassereren kom Brandt altså nu til som anden mand. Da han fratrådte 30. juni 1970 var det som administrationschef for 30 medarbejdere. Indbyggertallet var da fordoblet til knap 5000 personer, og en afdeling for tekniske anliggender var oprettet i 1959.

Udvidelserne af antal administrativt ansatte var ikke kun forårsaget af ændring i antal indbyggere, men også af mærkbar stigning i ikke mindst fremtidsorienterede projekter. Der blev derfor behov for tidssvarende møde-/kontorlokaler, hvorved kommunekontoret i 1942 blev flyttet til en netop ledigbleven skolebygning i to etager i landsbyen Auderød. Men da udviklingen i 1950'erne i den opstartende velfærdsstat fortsatte med administration af lov-reformer, øget social omsorg, EDB, stærke ændringer i samfundsstrukturen m.m. rejstes der ønsker til sognerådet om tilvejebringelse af nye faciliteter. Kommunekontoret havde imidlertid ingen udvidelsesmuligheder og var faktisk nu havnet i en uheldig placering ud fra de skitserede by dannelser langs Kystbanen og Motorvejen.

Så i 1965 rykkede sognerådet da med sin kommunale forvaltning på 12 personer midlertidigt ind i en af Brønsholmsdals netop ledigblevne storbebyggelser i Kokkedal, opført år 1800. Bygningen med sine tre etager havde forinden i rækkefølge været anvendt som fabrik, kirke, arbejdsanstalt, husvilde afdeling, alderdomshjem og privat sygehjem "Elisabethsminde". Under denne flytning af kommunekontoret blev der samtidig oprettet

en Teknisk Forvaltning med den året forinden deltidsansatte arkitekt og ingeniør Knud R. Jensen som chef og senere teknisk direktør.

Det tidligere Kommunekontor i Avderød, nu privat bolig.

Foto: Flemming Jappsen

Den efterfølgende kommunalreform i 1970 og indbyggervækst blev startskud til en eksplosiv opførelse af tilbygninger i etaper. Kommunekontoret benævntes derved administrationsbygning og senere rådhus. Borgmesterembedet, som var blevet heldagsjob, blev fysisk placeret på 1.sal side om side med kommunaldirektøren, som var cand. jur. Leif Nørlem fra 1970 indtil sin død i 2001.

Efter bevarelsen af kommunen i sin helhed begyndte der snart i den politiske verden en debat om en ny kommunalreform med bl.a. spørgsmålet om nedlæggelse af amterne. Karlebo Byråd var samtidig i en situation med mangel på ny af lokaliteter til tegnestuer, møde- og kontorlokaler etc..

Det tidligere rådhus ved Brønsholmsdal. De i teksten nævnte tilbygninger blev nedrevet efter flytning til det nuværende Rådhus.

Foto Flemming Jappsen

Forhandlinger om forskellige løsningsforslag resulterede da i et frokostmøde under forsæde af borgmester Henry Hansen og direktør Knud Sørensen fra Danske Bank-koncernen, hvor der blev aftalt kommunal overtagelse af en årelang tom bebyggelse i tre etager, betegnet som "Flyglet" i Kokkedal. Med byrådets accept blev der således skabt grundlag for gennemførelse af kommunal rådhus-overflytning den 1. februar 1997. Såvel dette nye domicil som det tidligere rådhus i Brønsholmsdal er beliggende tæt ved Donse Å - ikke langt fra grænsen til Hørsholm kommune!

10 år senere med den nye kommunalreform i 2007 fortsatte rådhuset i "Flygelet" som hjemsted for Fredensborg nye sammenlægningskommune med dertil indrettet kontoradresse for borgmesteren.

Herom i en senere lokalhistorisk fortælling!

Hovedindgangen til det nye Rådhus.

Foto Flemming Jappsen

På grund af bygningens slyngede form, der ses tydeligt fra motorvejen, kaldes Rådhuset populært for "Flygelet."

Kilder:

A. H. Brandt "Brønsholmsdals Historie"	1965
A. H. Brandt "Træk af Karlebo Kommunes Historie"	1970
Arne Madsen aviskronik "i sognets tjeneste"	1977
Kulturelle foreninger "På tur i Karlebo Kommune"	1996
Jørgen G. Berthelsen "Nivå, Teglværk og Samfund"	2012
Interview med tidl. økonomidirektør Karsten Bernstein	2013

Noget om Nive Å

Af Jens Erik Christiansen

Officielt hedder vandløbet Nivå, men som så mange andre finder jeg navnet uheldigt, da det kan forveksles med bebyggelsen af samme navn. Derfor har jeg valgt at anvende det gamle navn, Nive Å.

Nive Å ved Gammel Strandvej, Broen stammer fra 1870-erne. Brovagtens hus til venstre i billedet, nu privatbolig.

Foto: Flemming Jappsen

Nive – et vandløb og en bebyggelse.

I middelalderen var den lille landsby eller bebyggelse Nive en af Roskilde bispestols mange ejendomme. Nive, der nu er forsvundet, lå lidt syd for vandmøllen. I bispesædets jordebog, der er skrevet på latin, fra ca. 1375 kaldes den for Niwa og Niwæ, hvilket må opfattes som de latinske betegnelser for Nive.

Stednavneforskerne peger imidlertid på, at bebyggelsen efter al sandsynlighed er blevet opkaldt efter vandløbet. Denne opfattelse bestyrkes af, at landsbyen Nivå i slutningen af 1500-tallet hed Os Nive. 'Os' betyder mun-

ding, og navnet skal derfor læses som 'ved vandløbet Nives munding'. I tidens løb er forleddet Os gået af brug, og i stedet er blevet tilføjet et å.

Udsnit af kortet fra 1824. For at tydeliggøre åerne, er de trukket op med blå.

Hvad navnet på åen egentlig betyder, er forskerne usikre på og uenige om. I 'Frederiksborg Amts Stednavne' fra 1929 menes det, at ordet kan hænge sammen med det norske 'knip', der betyder 'et trangt sted' og 'knipa', der betyder 'knibe, klemme', jf. at knibe kan være synonymt med at nive.

I værket 'Danske sø- og ånavne' (1984) afviser professor John Kousgård Sørensen imidlertid denne forklaring. Han kæder navnet sammen med det gamle danske ord 'nivia', der betyder 'den fugtige'. Men han tilføjer, at tolkningen "meddeles (...) med alt forbehold, og navnet må fortsat betragtes som dunkelt". I og for sig kan denne tolkning siges at være meningsløs: Et vandløb er vel fugtigt. Hvad ellers?

Lad mig – uden for al videnskabelighed – pege på, hvor godt begge forklaringer passer på bebyggelsen Nive. Det har været 'et trangt sted' at

bo. Af kort fremgår det, at den dyrkbar jord har været meget begrænset. Til gengæld har der været store arealer med eng. Man har levet tæt, ligesom der ofte må have været fugtigt og klamt. Derfor er jeg helt enig med Jørgen G. Berthelsen, når han i bogen 'Nivaa. Teglværk og Samfund 1701 – 1860' ¹⁾ skriver, at "Niverød sikkert (er) en udflytterby fra Nive." Stednavneforskningen forklarer ellers navnet som "rydningen ved åen Nivå", idet rød her betyder rydning. Men jeg tror, det skal forklares som 'rydningen, som tilhører beboere fra Nive'. Jeg finder det meget forståeligt, at de folk, der valgte eller var tvunget til at flytte væk fra det trange og fugtige Nive, slog sig ned på og ryddede en af egnens højeste bakker for skov, krat, sten og lyng.

Hvad udgjorde tidligere Nive Å?

Vore dages Nive Å har sit udspring i den østlige del af Grønholt Hegn og sit udløb i Øresund. Men sådan har åens forløb ikke altid været opfattet.

I de såkaldte Jessens Samlinger ²⁾ fra 1754 kaldes åen vest for sammenløbet for Frederiksborg Å. Der står om denne: Friderichsborg Aae, som har sit udspring fra Friderichsborg Dyre-Have, hvor den samles af adskillige smaa Vandløb, og begynder her paa Kirchelts Grund, gaar forbi Bassebechs Græs-Mølle (den tidligere vandmølle ved Karlebo Mølle), som deraf om Vinteren har sit Vand at male med, derfra igiennem Karleboe Bye ned til Jelle-Broe til Weinbrød Enge, saa bag forbi Nive til Niv-Aae og derfra til Stranden.

(Og senere:)

I alle disse Aae findes ingen Fisk som er værd at melde om ... I den største Aae, som løber fra Heslerød Broe til Jelle Broe og forbi Nive til Nivaae kand undertiden fanges nogle smaa Aal, Ørreder, Giedder og anden smaa Fisk, men er dog rart (sjældent) og ikke kand belønne umage, derfor ei heller mange gjør sig nogen møie at spilde Tiden derefter.

Og sammesteds står om Sælsøe-Aae (ældste kendte navn for Usserød Å) ³⁾ at den udfalder i Nivaae efter at have passeret Nive-Korn-Mølle.

Endelig finder man hos Jessen navnet Niverøds Aae (hvorudi undertiden faaes smaae Giedder og Øreter.), Hvis stednavneforskerne har ret i, at Niverød betyder 'rydningen ved åen Nivå', så kan man vel tale om en køren i ring rent navnemæssigt: Åen giver navn til landsbyen, der så igen lægger navn til åen.

På et kort fra 1765 ⁴⁾ hedder åen vest for sammenløbet Amtskiels Aae, hvilket hænger sammen med at åen udgjorde grænsen mellem Cronborg Amt og Hirschholms Amt over en strækning fra nord for Vejenbrød og mod vest. På samme kort hedder den nordligste strækning af det vi kender som Usserød Å Nibeaae. Den gennemløber her Nives jorder.

Det er derfor min antagelse, at Nive Å (eller blot Nive) tidligere kun betegnede strækningen fra åsammenløbet ved Nive Mølle og ud til kysten. Det tidligste jeg har fundet navnet Nivaae anvendt på strækningen vest for sammenløbet, er på et kort over 'Den nordlige Deel af Mecklenborg (Mikkelborg) og Stasvangede Skov, maalt i 1824 af Divisionsquarteermester von Wilster.'

Endnu et navn kan knyttes til åen, nemlig Snekeebæk. - Men det er en helt anden historie.

Noter:

1) Bogen er udsendt til foreningens medlemmer.

2) Se s. 13 i forrige nr. af 'Rytterskolen'.

3) Se sammesteds s. 14.

4) Konceptkortet, der var et forarbejde eller kladde til Videnskabs Selskabernes Kort, som var det første stort set nøjagtige kort over hele Danmark.

Nive Å's udløb i Øresund

Foto: Flemming Jappsen